

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara

Bakalářská práce

**INTIMNÍ VZTAH MEZI ČLOVĚKEM A
PŘEDMĚTEM**

Mgr. Katharina Drechslerová

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara

Katedra výtvarného umění

Studijní program Výtvarná umění

Studijní obor Multimediální design

Studijní obor Nová média

Bakalářská práce

**INTIMNÍ VZTAH MEZI ČLOVĚKEM A
PŘEDMĚTEM**

Mgr. Katharina Drechslerová

Vedoucí práce: Doc. akad. mal. Vladimír Merta
Katedra výtvarného umění
Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara
Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem umělecké dílo vypracovala samostatně a nejedná se o plagiát.

Plzeň,2019

.....

Podpis autora

OBSAH

1 POPIS PŘÍPRAVY A REFLEXE VLASTNÍ TVORBY	1
2 POPIS VÝSLEDNÉHO DÍLA	8
3 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	9
4 RESUMÉ	11
5 SEZNAM PŘÍLOH	12

1 POPIS PŘÍPRAVY A REFLEXE VLASTNÍ TVORBY

Moje předchozí práce byly zaměřeny na můj osobní vztah s předmětem. Vedlo mě k tomu mé zaujetí pro zdánlivě bezobsažné bezvýznamné věci, nepotřebné a nenápadné, které mě přesto oslovují.

Chtěla jsem tedy volně navázat na tyto projekty. Ale zároveň jsem si přála svůj přístup rozšířit.

Stále jsem se chtěla zabývat skrytým významem běžných předmětů, ale zároveň jsem si dala za cíl své pojetí posunout a zabývat se tím, jak vnímají tyto zdánlivě bezcenné předměty jiní.

Zaměřila jsem se tedy na předměty, které si lidé ponechávají a vnímají je jako svůj talisman.

Co to však talisman je?

„Pojem talisman pochází z arabského „talásim“, což znamená posvěcení.“¹

Talisman – Předmět, jemuž je přisuzována ochranná moc“²

Jedná se o předměty, k nimž mají jejich majitelé citový vztah, a to bez ohledu na jejich reálnou hodnotu.

Vycházím z toho, že jako talisman vnímáme předmět, který by měl v naší představě disponovat určitým magickým charakterem.

Definice magie – „souhrn představ a činností usilujících o ovlivnění přírodních jevů psychologickými prostředky: původní obřady a úkony sloužící k usměrňování přírodních a tajemných sil, k odvrácení zla apod.“³

Přínejmenším je to předmět, který je v našich očích jasně oddělen od všech ostatních předmětů, jež vlastníme. Lze tudíž vyvozovat, že když osoba talismanem disponovala, přikládala tomuto předmětu určitou výjimečnou hodnotu.

Určitou paralelu k potřebě uchovávání drobných předmětů/talismanů můžeme sledovat v případě mýtu, jak jeho vznik popisuje Jan Sokol.

„Člověk cítí ve světě přítomnost něčeho velikého, na čem závisí i jeho osud, a snaží se tyto božské síly oslovit a naklonit si je. Později se odvažuje tuto zkušenost s tajemstvím světa vyjádřit i slovy – symbolickým vyprávěním. Takovým posvátným vyprávěním, která chtějí předvést a zachytit záhadu světa a života v něm, původ

¹ ČERNÁ 2011, 8

² HARTL 2000, 597

³ HARTL 2000, 299

věcí, vztahy mezi nimi, vztah člověka ke světu, jeho osudovou určenost a mnoho jiných základních věcí, říkáme mýty.“⁴

V dnešní době mýty nehrají ve společnosti tak zásadní roli jako dříve, absence určité magičnosti, přítomnosti záhadného, může být jedním z vysvětlení potřeby současného člověka uchovávat takovéto předměty. Na vyprávění o vzniku mýtu navazuje Sokol pasáží o jejich vytrácení, potažmo o nástupu logiky: „Mýtus jako zdroj nepochybných jistot a společenské soudržnosti byl nenávratně pryč. Člověk zůstal na světě sám, jen se svým rozumem a slovem. Ani s druhými lidmi už ho nespojuje příbuzná blízkost a samozřejmá jednota kmene, nýbrž zase jen slovo a rozum: logos.“⁵ V této situaci nám vlastnictví takového předmětu může dodávat pocit určité jistoty. Tento vztah se může stát námi velmi osobně prožívaným archetypem.

Archetyp je pojem C. G. Junga, který jej zavádí pro specifické obsahy lidského vědomí.

„Tyto obsahy mají jednu význačnou zvláštnost, a tou je jejich mytologický charakter. Je tomu tak, jako by patřily ke vzoru, který není vlastní žádné jednotlivé psyché nebo osobě, ale spíše ke vzoru, který je vlastní *lidstvu osobně*... Patří obecně lidstvu, a proto *mají kolektivní podobu*.“⁶

„Mytologické motivy se objevují v čisté formě v pohádkách, mýtech, legendách a ve folkloru.“⁷

Jak komentuje Hugo Široký: „Freud později napsal, že Jungovo tvrzení, že síly lidstva tvořící mythus dosud nevyhasly, je dobře odůvodněné.“⁸

Součástí našeho nevědomí dle Junga jsou tedy obsahy individuální i kolektivní.

A právě archetypy, jako prvek kolektivního nevědomí nás ovlivňují, aniž bychom si to racionálně přáli ve smyslu víry v magické a mytické. Pokud je náš talisman, amulet na svém místě, stojí při nás, uklidňuje nás, tak jako oběti, rituály a zařikávání, uctívání totemu našich předků. Neboť minulost lidstva je prostřednictvím našeho nevědomí součástí naší psychiky a zdrojem našich emocí.

⁴ SOKOL 1998, 61

⁵ SOKOL 1998, 65

⁶ JUNG 1993, 49

⁷ JUNG 1993, 49

⁸ ŠIROKÝ 1971, 39

Jako další paralela k talismanu se vedle mýtu nabízí totem. Definice totemu je více – „předmět zpodobňující zvíře, rostlinu, osobu či věc a představující mystickou, symbolickou sílu řídící dané společenství: dle S. Freuda symbol prvotního otce.“⁹

„Totem je hmotný objekt, jemuž divoch prokazuje pověrečnou úctu, protože věří, že mezi jeho osobou a každou věcí tohoto druhu existuje zvláštní vztah. Pouto mezi člověkem a jeho totemem je vzájemné, totem ochraňuje člověka a člověk mu prokazuje nejrůznějšími způsoby úctu.“¹⁰

Talisman, nebo chceme-li výjimečný předmět, který si člověk uchovává pro jeho citovou hodnotu, je takovou podobou individuálního mýtu či totemu. Takovýto artefakt nesouvisí s morálkou, posláním či pravidly, jak tomu je u mýtu a totemu. Je to jakási extrahovaná část těchto fenoménů, která slouží pouze emoční potřebě jednotlivce, individua. Výše zmíněné fenomény slouží celým společenstvím od klanů až po celé kultury.

Na fenoménu uchovávání, opatrování, mě nejvíce oslovuje osobní intimní vztah člověka k předmětům.

Fotografovala jsem tedy artefakty na dlaních jejich majitelů. Toto pojetí nebylo funkční pro finální podobu mé práce, ale fotografie sloužily jako platforma pro její další směřování.¹¹ Měla jsem vzorek předmětů/vztahů, z nichž jsem mohla vycházet. Zaměřila jsem se na předmět patřící mé matce, a to primárně ze dvou důvodů. Zaprvé mi vizuálně imponoval a zadruhé jsem si uvědomila, že k tomuto předmětu mám vztah i já sama.

Po vzájemné dohodě jsme dospěli k řešení, že předmět – skleněnou kuličku vyfotografujeme na jejích rtech.¹² Pro vyjádření intimního vztahu se kombinace s tělem zdála vhodná a odpovídala i matčině představě o tom, jak předmět/vztah zobrazit.

O existenci tohoto předmětu jsem věděla už dříve a vzhledem k jeho důležitosti pro mou maminku byl z mého pohledu logicky důležitý i pro mě. Toto zjištění mě přivedlo na myšlenku o příčinné závislosti těchto vztahů. Matka má citový vztah k předmětu. Já mám vztah k ní. Tudíž mám vztah k předmětu, na který si vytvořila citovou vazbu ona.

⁹ HARTL 2000, 623

¹⁰ FREUD 1997, 99

¹¹ PŘÍLOHA Č. 1

¹² PŘÍLOHA Č. 2

Přirozeně tedy vyplynulo, že se zaměřím na vztah člověka k předmětu v kontextu rodinné vazby. Konkrétně na vztah matky k předmětu v kontextu mé vlastní rodiny. Cílem tedy je zaměřit se na vizualizaci tohoto vztahu. Předmět si symbolicky a zároveň fakticky předat a sdílet intimní prožitek. Vnímat a sdílet energii vloženou do něj osobami s nejtěsnějším citovým poutem. Onu jistotu, kterou talisman vnáší do života svého majitele, teplotu a chvění ruky, která jej tolikrát držela ve chvílích obtížných rozhodnutí i v okamžicích úlevy.

Člověk se v dnešním, současném světě cítí často osamělý, sám, ztracen. Obklopen technologiemi a opuštěn lidmi. Velké rodiny se stávají minulostí. Lidé se stěhují do měst, zvyšují hustotu osídlení a s tím i hustotu „informačních polí“. Růst měst a vysídlování menších vesnic se stává globálním trendem. Rozvolňují a přetrhávají se příbuzenské vazby. Jsou chvíle, kdy se člověk potřebuje někoho či něčeho držet. Situace, v nichž touží po blízkosti, po kontaktu – nejlépe s jinou lidskou bytostí. Talisman pak tuto lidskou potřebu naplňuje. Získává jiné vlastnosti, přestává být obyčejnou věcí, ale stává se Předmětem.

Obřady a rituály odedávna pomáhaly lidem zbavit se úzkosti. Hledat jistoty a pevné body v necitelném, nečitelném a nepředvídatelném světě. Nyní žijeme ve světě mnohem více předvídatelném, než ve kterém žili naši předkové. Povaha našich strachů, obav a nejistoty se mění. Ale jsme stále zranitelní a upínáme se, každý individuálně, k nějakým jistotám. Zejména v situacích, kdy se cítíme ohroženi, zklamáni. Takovou jistotou může být modlitba, rituál, setkání s blízkými, kontakt s důvěrným místem či předmětem.

Vracíme se do dětství, kdy jsme jistotu hledali v rodině, či v magickém myšlení, které je dětem vlastní – když zavřu oči, nikdo mě neuvidí. Dětskému myšlení jsou blíže fantazie a onipotentní myšlení. Příklad... Dítě věří, že když bude hodné, nic se mu nestane. Že ho matka za každých okolností ochrání... Člověk je však jako dříve stále stejně zranitelný. A jako dříve touží po pevných bodech. Jeden z pevných bodů mé matky je skleněná kulička, která se spolu s ní stěhuje desítky let. Je uložena v krabičce. Ale dá se vzít do dlaně, něco si přát nebo se o ni „opřít“ jako o onen archimédovský pevný bod v našem osobním vesmíru, díky kterému pohneme „celou Zemí“.

Když jsem se v první fázi práce zabývala fotografováním více předmětů, ověřila jsem si, že lidé, které jsem oslovila, většinou disponovali předmětem, k němuž mají vazbu a má pro ně význam, který je odlišuje od předmětů ostatních.

„Předměty vnějšího světa, ani lidské úkony samy o sobě nemají žádnou autonomní vnitřní hodnotu. Předměty nebo úkony nabývají hodnoty, a tím se stávají reálnými, jestliže se tím či oním způsobem podílejí na realitě, která je přesahuje. Mezi nesčetnými kameny se jeden kámen stane posvátným – a tedy je okamžitě prostoupen bytím.“¹³

Současný člověk často animální podstatu nevnímá, nevěří ani náboženským tradicím. Vnímá se jako ateista bez vyznání, ale ve svém nevědomí je stále spojen s raným dětstvím, pověrami, zaříkáním a vírou v nadpřirozeno. „Příkladem je francouzský filosof Voltaire. Hrubě napadal katolickou církev racionálními argumenty, avšak na smrtelné posteli podle některých svědectví žadonil o poslední pomazání.“¹⁴ Myšlení a tedy racionální část lidské psychiky se vzpírá uvěřit v ochrannou moc amuletu, v pověry a v přesvědčení, že nám talisman přinese štěstí.

Nicméně naše city, naše nevědomí a naše rané představy nás vedou k víře v nadpřirozeno. Oživujeme, antropomorfizujeme zvolený předmět. Ten může být zděděný, darovaný, nalezený, a tím vším spjatý s určitou emocí. Stane se blízkým. Vzniká silná citová vazba, která předmět odlišuje od jiných, běžných a postradatelných. Mýty, rituály a vztah k artefaktu-talismanu jsou záležitostí víry. Příčiny se nevysvětlují, nejsou. „Mýtus není vysvětlení, které má uspokojit vědeckou zvědavost.“¹⁵

Mircea Eliade popisuje mýtus o věčném návratu, který se projevuje promítáním archetypu do historie, stálým navracením se k už známému, prožitému. „Tím, že historické události závisely na cyklech a astrálních situacích, byly srozumitelné a také předvídatelné, protože získaly transcendentní vzor, války, hladomory, bída způsobená současnými dějinami byly nanejvýš opakováním archetypu, který sám byl určen hvězdami a nebeskými normami, v nichž nikdy nechyběla boží vůle.“¹⁶

Popisuje lidskou touhu po jistotě, princip navracení se k známému, blízkému, regresi v rámci života jedince, ale i rodiny, či sociální skupiny. Takovou funkci – naplnění oné touhy – může zastávat talisman, který tento princip ve zkratce symbolizuje.

¹³ ELIADE 1993, 9

¹⁴ JUNG 2017, 223

¹⁵ KERÉNYI 2004,13

¹⁶ ELIADE 1993, 94

Téma mytičnosti a magičnosti je prostoupeno celými dějinami umění. Mytologie byla zdrojem inspirace pro mnohé umělce a uměleckou tvorbu odedávna.

„Umělci navazují na dlouhou ikonografickou tradici. Mytologické příběhy, bohové a hrdinové nevymizeli z povědomí lidí ani po pádu antického světa; své místo nacházeli ve výtvarném projevu i v období středověku. Až renesance však přináší skutečné znovuzrození řeckých bohů a hrdinů nejen jako vizuálních symbolů a alegorií, ale také znovuzrození myšlenkového rámce antické filosofie a kultury. Se vzrůstajícím zájmem o četbu antických textů, o archeologii, o kulturní dědictví antiky obecně, a na základě přímé zkušenosti s antickými starožitnostmi, z nichž řada se stala modely pro napodobování, vzrůstá zájem i o formální dědictví antického umění. Dochází k postupné adaptaci antických motivů, vzorů, kompozic“¹⁷

„Jedním z nejvýznamnějších literárních zdrojů, inspirujících středověké a renesanční tvůrce, byly Ovidiovy Metamorfózy.“¹⁸

V tomto kontextu zmiňuji právě Ovidiovy proměny, protože byly zásadním zdrojem pro zpracovávání mytologických témat jak ve výtvarném umění, tak i literatuře.

„Převážná většina výtvarně podaných námětů z řecké mytologie je čerpaná skoro výhradně z Ovidia.“ (...) Některé báje zaměstnávají umělce opět a opět, tak např. Únos Európy, Dafné a Apolón (...) každá pověst má svůj vlastní život od starověku až dodnes. (...) Vliv bájí Ovidiových převládá zejména v malířství: od renesance všichni velcí umělci měli kladný vztah k proměnám: Raffael, Michelangelo, Leonardo da Vinci, S. Botticelli (...) náš František Kupka, Vojtěch Hynais a jiní a jiní.“¹⁹

Lea Biberlová se ve své diplomové práci zaměřuje na vztah umění k mýtu a shledává obecnou podobnost v tvorbě mýtu a umění skrze jejich symbolický jazyk.

„V procesu tvoření dochází k využití nevědomých archetypických schémat jako výsledku kolektivní zkušenosti a současně k uplatnění expresivního výrazu individuální zkušenosti. Grafický symbolický obraz je typický svou otevřeností a je výrazově bohatší nežli řeč. Je tedy ve své podstatě nezastupitelným a nelze jej

¹⁷ HAVLÍKOVÁ 2014, 2

¹⁸ HAVLÍKOVÁ 2014, 3

¹⁹ BUREŠ 1946, 41

hodnotně nahradit. Zde nalézáme podobnost s mýty, které (...) využívají symbolický jazyk ke svému vyjádření stejně jako umění.“²⁰

²⁰ BIBERLOVÁ 2008 ,45

2 POPIS VÝSLEDNÉHO DÍLA

Jak píšou výše, svoji práci jsem nejprve soustředila na svoji rodinu. Matčinu kuličku jsem se tedy rozhodla fotografovat nejen na jejích ústech – obklopenou jejím dechem, ale i na ústech mých a mé sestry. Protože tak jako pro naši maminku představuje její kulička určitou jistotu – či spíše nespecifikovaný niterný pocit bezpečí – symbolizuje tyto pocity také pro nás. A s kým jiným tento materializovaný pocit, předmět, mýtus, totem sdílet, než s nejbližší rodinou.

Na první vyhotovenou sérii jsem chtěla dále navázat a transformovat použité schéma i u dvou dalších mě blízkých rodin. Fotografovala jsem tedy další dvě rodiny s talismanem jednoho z rodičů. V obou případech se jednalo o kompozici rodič a dvě děti, stejně jako u mé rodiny.

Vznikl soubor devíti fotografií. Na žádné z fotografií nevidíme osobám do tváře. Podle povahy předmětu jsem se snažila zvolit nejvhodnější část těla, na kterou jsem talisman umístila. Všemi zúčastněnými osobami bylo fotografování předmětu prožíváno osobně a pozitivně. Jednalo se o intimní zážitek a doufám, že tuto atmosféru bude vnímat i divák.

U zrodu zvoleného tématu bylo mé dlouhodobé zaujetí pro drobné bezcenné věci, které jsem však chtěla posunout a zabývat se touto vazbou i u ostatních. Přála bych si, aby z mé práce bylo patrné, že vztahem člověka k předmětu může i běžná bezcenná věc nabýt svého zvláštního obsahu a významu.

3 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:

BUREŠ, Ivan. *Ovidiovy Proměny*. Praha: nakladatelství Jos. R. Vilímek v Praze, 1946.

ČERNÁ, Barbora. *Talismany – Štěstí vs. Smůla*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta.

ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: (Archetypy a opakování)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-51-x.

FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1997. ISBN 80-86123-01-4.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-x.

HAVLÍKOVÁ, Ivana. *Významové roviny antického mýtu. Antická mytologická tematika v českém umění třicátých let 20. století*. Praha, 2014. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filosofická fakulta.

BIBERLOVÁ, Lea. *Mýty a archetypy, jejich odraz ve výtvarném umění a životě člověka*. Brno, 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta.

JUNG, Carl Gustav. *Analytická psychologie: Její teorie a praxe : Tavistocké přednášky*. 2.vyd. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0480-7.

JUNG, Carl Gustav, Marie-Louise von FRANZ, Joseph L. HENDERSON, Jolande Székács JACOBI a Aniela JAFFÉ. *Člověk a jeho symboly*. Přeložil Pavel KOLMAČKA. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1259-1.

KERÉNYI, Karl a Carl Gustav JUNG. *Věda o mytologii*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2004. Megaron. ISBN 80-85880-32-6.

PAVLŮ, Ivan. *Analýza artefaktů*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2011. ISBN 978-80-7435-188-4.

SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozš. vyd. (ve Vyšehradu 1.). Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-253-5.

SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. Studium (Portál). ISBN 80-7178-929-1.

ŠIROKÝ, Hugo, Soňa HERMOCHOVÁ. *Psychologie XX. Století IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1971.

4 RESUMÉ

This bachelor thesis is dedicated to one's intimate relationship to an object. I have already dealt with the topic of the seeming insignificance of the object and its visualization in my previous works, but I have focused primarily on my personal feelings.

In my bachelor thesis I focused on the relationships of others. I was interested in the resemblance of the relationship between a man and an object. An emotional link people can have to seemingly ordinary things. I documented my loved ones and their personal things – talismans. I photographed selected talismans with their owners and their closest family – children. I tried to capture the family's relationship to a seemingly useless, negligible thing, which has a significant personal importance for its owner, above all an emotional value. The work records an intimate moment of sharing such a personal object. The captured object becomes the centrepiece of the composition, concentrates the focus on itself, becomes a phenomenon that interests me and can captivate the viewer as well.

5 SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1 – ukázka fotografií předmětů

PŘÍLOHA Č. 2 – Matky talisman

PŘÍLOHA Č. 3 – Bakalářská práce - první série

PŘÍLOHA Č. 4 – Bakalářská práce - druhá série

PŘÍLOHA Č. 5 – Bakalářská práce - třetí série

PŘÍLOHA Č. 1 – ukázka fotografií předmětů

Zdroj: foto vlastní

PŘÍLOHA Č. 2 – Matky talisman

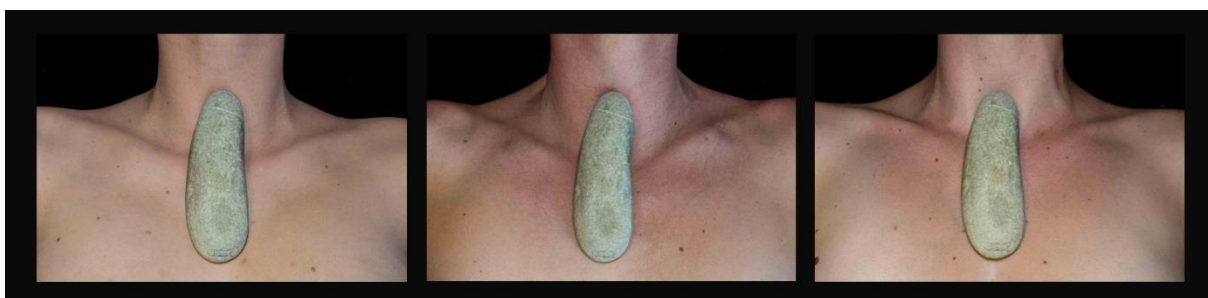
Zdroj: foto vlastní

PŘÍLOHA Č. 3 – Bakalářská práce - první série

Zdroj: foto vlastní

PŘÍLOHA Č. 4 – Bakalářská práce - druhá série

Zdroj: foto vlastní

PŘÍLOHA Č. 5 – Bakalářská práce - třetí série

Zdroj: foto vlastní